

MICHAŁ T. W. VON GRABOWSKI *

Biografie profesorów Medizinische Akademie Danzig (MAD) 1935-1945

Biography of professors of the Medical Academy of Gdańsk 1935-1945.

* Em. ordyn. (ltd. OA), Klinika Ortopedii, Edith-Stein-Fachklinik, Bad Bergzabern, Niemcy

* Em. sen. phys., Orthopaedic Clinic, Edith-Stein-Fachklinik, Bad Bergzabern, Germany

Streszczenie

W pracy przypomniano okoliczności powstania w 1935 r. w Wolnym Mieście Gdańsku Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej. W pierwszych 5 latach program nauczania Akademii ograniczał się tylko do dwóch semestrów klinicznych. W 1940 r., po reorganizacji i rozbudowie uczelni, przemianowano ją na Medizinische Akademie Danzig (MAD), gdzie możliwe były pełne studia medyczne, uzyskanie doktoratu i habilitacji. Przedstawiono losy MAD do 1945 r. oraz życiorysy wszystkich profesorów Akademii z lat 1935-1945. Wielu nich było wybitnymi lekarzami i naukowcami, którzy po wojnie z powodzeniem kontynuowali swoją pracę i karierę w Niemczech lub za granicą.

Słowa kluczowe: Historia medycyny w Gdańsku, profesoria Akademii Medycyny w Gdańsku (1935-1945).

Summary

In the paper the circumstances of founding of State Academy of Practical Medicine in the year 1935 in Free Town Gdańsk are remembered. In the first 5 years it was possible to absolve only two clinical semesters at the Academy. In the year 1940, after reorganization and extension, it was renamed in Medizinische Akademie in Danzig (MAD), where complete medicine study, doctor graduation and habilitation are feasible. The destiny of MAD until 1945 and the biographies of all professors of Academy from the years 1935-1945 are described. Many of this professors were significant physicians and scientists, who after the war continued being successful in their work and career in Germany or abroad.

Key words: History of medicine in Gdańsk, professors of the Medical Academy in Gdańsk (1935-1945).

Okoliczności powstania i losy Akademii Medycyny w Gdańsku 1935-1945.

Pomysł powołania do życia wyższej szkoły medycznej w Gdańsku istniał od dawna. Po wygranych w 1933 r. wyborach podchwyciły go nowe, narodo-wo-socjalistyczne władze Wolnego Miasta Gdańska (WMG). Decydujące znaczenie w szybkiej realizacji

tego przedsięwzięcia miało poparcie ze strony Alberta Forstera (1902-1952), od 1930 r. Gauleitera (szef okręgu) NSDAP w Gdańsku, ulubieńca Hitlera (1), od października 1939 r. namiestnika Rzeszy w Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie (Danzig-Westpreußen). Już 25 stycznia 1935 r. Ministerstwo Kultury Rzeszy i Prus w Berlinie zatwierdziło powołanie do życia Pań-

stwowej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku (Staatliche Akademie für Praktische Medizin). Została ona uroczystie otwarta w dniu 13 kwietnia 1935 r. w Dworze Artusa (2, 3, 4). Program nauczania nowej uczelni był ściśle związany z programem niemieckich uczelni medycznych, ale ograniczał się początkowo tylko do dwóch semestrów klinicznych (z obowiązkowych 6), które można było odbywać dopiero po zdaniu egzaminów z przedmiotów przedklinicznych oraz wysłuchaniu wykładów z interny i chirurgii. Pozostałe semestry i egzamin końcowy musiały być zaliczone na terenie Niemiec (3). Szczególnie intensywnie prowadzone było w Gdańsku praktyczne nauczanie studentów w małych grupach przy łóżku chorego. Dużą wagę przywiązywano także do wychowywania młodzieży akademickiej w duchu narodo-wo-socjalistycznym. Numerus clausus gwarantował dobór najbardziej uzdolnionych kandydatów na lekarzy. Pierwszym dyrektorem nowej uczelni medycznej został senator ds. zdrowotnych, dr med. Hellmuth Kluck, członek NSDAP i SS-Mann, internista, pierwszy wykładowca przedmiotu medycyny społecznej i tzw. higieny rasowej w Gdańsku. W 1936 r., po odejściu Klucka, jego liczne obowiązki przejął senator dr med. Erich Großmann. Przewodniczącym Kuratorium Akademii został Arthur Greiser, prezydent Senatu WMG w latach 1934-1939. Jeszcze przed wybuchem wojny, 14 lipca 1939 r., dotychczasowych kierowników Klinik i Instytutów w Gdańsku, mianowano profesorami i urzędnikami państwowymi Rzeszy. Po przyłączeniu Gdańska do Niemiec, we wrześniu 1939, Akademia Medycyny Praktycznej podporządkowana została Ministerstwu Kultury w Berlinie a jej kuratorem został prof. Ernst Pohlhausen, rektor Wyższej Szkoły Technicznej (TH) w Gdańsku (2, 5). W szybkim tempie nastąpiła teraz reorganizacja i rozbudowa uczelni. Według Watermanna (3) już od 15 kwietnia 1940 możliwe było w Gdańsku odbycie pełnych studiów medycznych. Wydaje się, że nastąpiło to jednak nieco później, bo rozporządzeniem Ministerstwa Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Kształcenia Publicznego uczelnia otrzymała nazwę: „Medizinische Akademie in Danzig“ (MAD) dopiero 29 listopada 1940 r. Do Gdańska przybyło wielu nowych profesorów z głębi Niemiec, głównie członków lub sympatyków NS-DAP. Docentami Akademii mianowano kilku ordynatorów szpitali miejskich z Gdańska i innych miast. Nieklinicznych przedmiotów podstawowych (biologia, botanika, chemia, fizyka) nauczali studentów medycyny profesorowie i docenci Wyższej Szkoły Technicznej (Technische Hochschule Danzig, THD). Od 29 kwietnia 1941 r. MAD znalazła się

wraz z THD pod wspólnym organizacyjnym i finansowym zarządem. Poziom nauczania i udzielanych świadczeń lekarskich był w MAD wysoki. Wynikiem intensywnej pracy naukowej były liczne doktoraty i habilitacje (1). MAD pełniła też funkcję nadrzędnej jednostki medycznej dla całego Okręgu Rzeszy Gdańsk- Prusy Zachodnie (Reichgau Danzig-Westpreußen). Podczas gdy wiele uczelni niemieckich musiało, z racji wojny, ograniczyć swoją działalność, w Gdańsku panowały optymalne warunki do pracy i studiowania (1). Dopiero w 1944 r. miasto i MAD poważniej odczuły skutki działań wojennych. Liczba rannych żołnierzy i osób cywilnych wymagających medycznej pomocy stale rosła. Przez miasto przewalały się tysiące uciekinierów ze Wschodu. Sroga zima powodowała, że wielu z nich ginęło po drodze z zimą, wycieńczenia i głodu. W styczniu 1945 r. planowe szkolenie studentów i lekarzy zostało zawieszono. Po szczególne Kliniki i Instytuty, częściowo z pacjentami i sprzętem, ewakuowano na Zachód. Zbliżająca się katastrofa powodowała, że kto mógł opuszczał miasto. Od lutego/marca 1945 r. było to możliwe już tylko drogą morską, co wiązało się jednak z ryzykiem. Wraz z zatopionym 30 stycznia 1945 r. przez Rosjan statkiem „Wilhelm Gustloff“ poszło na dno nie tylko kilka tysięcy osób, ale przepadły też cenne prace naukowe i biblioteka THD. Po ciężkich walkach, 29/30 marca 1945 r., wojska rosyjskie zdobyły Gdańsk. Bezwarunkową kapitulację III. Rzeszy podpisano 8 maja 1945 r. Rozpoczęło się masowe wysiedlanie Niemców z terenów przyznanych po wojnie Polsce, Czechosłowacji, ZSRR i innym krajom. Lekarze, uciekinierzy z Gdańska, mieli poważne trudności ze znalezieniem miejsca pracy w okrojonych, zniszczonych Niemczech. Gdy okazało się, że ponowne uzyskanie przez Gdańsk statusu Wolnego Miasta i powrót do niego są niemożliwe, byli członkowie Senatu Akademii próbowali uzyskać zgodę władz na reaktywowanie uczelni na terenie Niemiec Zachodnich (3). Jako nową lokalizację MAD brano pod uwagę m.in. Wilhelmshaven. Duże zainteresowanie Akademią wykazywały władze miasta Brunshwiku (Braunschweig). W październiku 1946 r. wydana została nawet zgoda na osiedlenie się MAD w tym mieście. Sprawa ostatecznie upadła na skutek weta władz okupacyjnych oraz przewidywalnie zbyt wysokich kosztów tego projektu (3). Po II. wojnie światowej (6), 8 października 1945 r., na gruzach niemieckiej „Medizinische Akademie in Danzig“ powołano do życia polską Akademię Lekarską w Gdańsku (ALG), przemianowaną 3 marca 1950 r. na Akademię Medyczną i 19 maja 2009 r. na Gdański Uniwersytet Medyczny (GUMed).

Profesorowie założycielscy Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku (1935)

Prof. Adam Alfred, dyrektor Kliniki Chorób Dziecięcych.
Prof. Becher Erwin, pierwszy dyrektor Kliniki Chorób Wewnętrznych Akademii.

Prof. Bohn Hans, dyrektor Kliniki Chorób Wewnętrznych.
Prof. Büngeler Walter, dyrektor Instytutu Patologii, pierwszy dziekan Akademii.

Prof. Klose Heinrich, dyrektor Kliniki Chirurgicznej.
Prof. Fuchs Hans, dyrektor Kliniki Chorób Kobięcych.
Prof. Kauffmann Franz, dyrektor Kliniki Psychiatrycznej.

Prof. Nast Otto, dyrektor Kliniki Dermatologicznej.
Prof. Schenk Paul, ordynator Oddziału Chorób Wewnętrznych Szp. Diakonisek.

Prof. Schmidt Herbert, dyrektor Kliniki Otolaryngologicznej.

Prof. Wagner Gerhard, dyrektor Instytutu Higieny.
Dyrektorem założycielskim Akademii był dr med. Helmut Kluck.

Z powstaniem Akademii związani też byli:

Dr med. Schulz Alfred, ordynator Kliniki Ortopedycznej Wessel-Storp- Haus, Gdańsk-Siedlce (Danzig-Schidlitz).

Dr med. Ziegenhagen Paul, radca ds. medycznych, historyk medycyny.

Życiorysy profesorów Akademii z lat 1935-1945 (w porządku alfabetycznym).

Ryc. 1. Prof. Alfred Adam (1888-1956)

ADAM Alfred Ludwig Friedrich, profesor zwyczajny, pediatra. (Ryc. 1) Urodzony 13 sierpnia 1888 r. w Dahmsdorf, pow. Lebus/Neumarkt, dzisiaj okręg Frankfurt nad Odrą, Brandenburgia. Jego rodzicami

byli Carl Hermann Adam, inspektor kolejowy i pruski radca rządowy oraz Wilhelmine z d. Wollermann, obydwójce ewangelicy. Wkrótce po urodzeniu się Alfreda jego rodzina przeniosła się do Królewca (Königsberg), gdzie ukończył on naukę szkolną. Świadectwo maturalne uzyskał w 1906 r. w królewieckim Friedrich-Wilhelm-Kollegium (Gimnazjum Humanistyczne). Zaraz potem rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Albertina w Królewcu, gdzie w 1909 r. zdał celująco przedkliniczne egzaminy lekarskie. Dalsze studia kontynuował w Monachium i w Berlinie, gdzie 3 maja 1913 r. złożył końcowe egzaminy lekarskie i otrzymał prawo wykonywania zawodu lekarskiego (Approbation). 10 czerwca 1913 r. obronił Adam, z oceną „cum laude”, pracę doktorską („Nervus- recurrens- Lähmung bei Mediastinitis“). Jego pierwszym miejscem pracy (1913-1914) był Instytut Terapii Eksperymentalnej w Hamburgu-Eppendorf. Już po roku pracy dyrektor Instytutu prof. H. Much wysłał Adama w celach naukowych do Jeruzalem, gdzie powierzono mu na kilka miesięcy prowadzenie Oddziału Badawczego Gruźlicy. Po powrocie pracował Adam krótko w Instytucie Światła (Lichtinstitut) Kliniki Chorób Skórnych Uniwersytetu w Berlinie. W latach 1915-1918 był uczestnikiem I wojny światowej, głównie na Bałkanach. Prowadził tam, w Üsküb w Macedonii, laboratorium bakteriologiczne lazaretu wojskowego zdobywając przy tym duże doświadczenie fachowe oraz uznanie przełożonych i pacjentów. Wrócił z wojny odznaczony niemieckim Krzyżem Żelaznym i Heskim Krzyżem Sanitarnym. Od marca 1919 r. do marca 1920 r. był Adam asystentem w Instytucie Fizjologii Wegetatywnej Uniwersytetu we Frankfurcie nad Menem. W tym okresie napisał ponad 100-stronicowy rozdział „Die übertragbaren Krankheiten” („Choroby zakaźne”) do podręcznika Hugo Seltera „Grundriss der Hygiene” (Królewiec, 1920). W kwietniu 1920 r. został Adam asystentem prof. E. Moro w Klinice Chorób Dziecięcych Uniwersytetu w Heidelbergu, gdzie wkrótce uzyskał uprawnienia lekarza specjalisty chorób dziecięcych i zajął się problemami fizjologii odżywiania oraz patogenezy dyspepsji. Na podstawie pracy habilitacyjnej „Die Biologie der Dündarmcoli und ihre Beziehung zur Pathogenese der Intoxikation” został jesienią 1922 r. mianowany docentem prywatnym w Heidelbergu. Wiosną 1924 przeniósł się do uniwersyteckiej Kliniki Chorób Dziecięcych w Hamburgu-Eppendorf (umhabilitacja 7 maja 1924 r.), gdzie znacznie rozszerzył zakres swoich prac badawczych i w czerwcu 1927 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym oraz zastępcą dyrektora, prof. Kleinschmidta. W maju 1928 r. ożenił się Adam z Elisabeth Düring, nauczycielką z Bremy (Bremerhaven). W mał-

żeństwie tym urodziło się potem (w Gdańsku) dwoje dzieci, syn Hans, ur. w 1929 roku, późniejszy lekarz-pediatra i córka Edith, ur. w 1932 r. W październiku 1928 r. prof. Alfred Adam mianowany został ordynatorem Oddziału Chorób Dziecięcych Szpitala Miejskiego w Gdańsku, który znacznie rozbudował i unowocześnił (2, 7). Dzięki jego staraniom otwarty został w Sopocie Oddział Lecznictwa Morskiego dla Dzieci (Kinderseeheilstätte) na 160 łóżek oraz Szkoła dla Pielęgniarek Niemowląt i Dzieci (Danziger Schule für Säuglings- und Kinderschwestern). W 1935 r. prowadzony przez Adama Oddział przekształcony został w Klinikę nowo utworzonej Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku. Adam został mianowany profesorem zwyczajnym, konsultantem krajowym ds. pediatrii oraz pełnomocnikiem Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie ds. Matki i Dziecka (2, 3, 14). Wkrótce okazało się, że jego moralno-etyczne poglądy coraz bardziej kolidują z nazistowską polityką zdrowotną. Inteligentny i krytycznie myślący prof. Adam szybko odkrył rasistowskie i zbrodnicze oblicze nowego reżimu. Szczególny opór stawiał on zarządzeniem dotyczącym sterylizacji i eutanazji dzieci. Zdecydowanie odmówił też wstąpienia do jakiegokolwiek organizacji nazistowskiej a swoim dzieciom nie pozwolił na przynależność do Hitlerjugend i BDM, co powodowało ich izolację i problemy w szkole. Pomimo wielkich zasług dla gdańskiej medycyny i olbrzymiego autorytetu w mieście, został w marcu 1938 r. pozbawiony praw urzędnika państwowego i zwolniony ze stanowiska dyrektora Kliniki oraz wszystkich innych pełnionych funkcji. Przyznano mu jednak finansowe odszkodowanie i pozwolono na prowadzenie prywatnej praktyki w Gdańsku. Przez kolejne 6 lat, aż do 1945 r. poddany był licznym naciskom i szykanom. Pomimo to, pokryjomu, zazwyczaj nocą, udzielał pomocy lekarskiej chorym żydowskim i polskim dzieciom, co groziło najsurowszymi konsekwencjami. Tylko dzięki udanej ucieczce z Gdańska samolotem (styczeń 1945), którą umożliwił zaprzyjaźniony naczelnik lotniska, udało się Adamowi i jego rodzinie uniknąć zaplanowanego przez Gestapo aresztowania. W 1946 r. objął prof. Alfred Adam stanowisko dyrektora Kliniki Chorób Dziecięcych Uniwersytetu w Erlangen/ Bawaria, które piastował do do 31 sierpnia 1956 r. (7, 8). W trakcie tej pracy nie tylko gruntownie rozbudował i unowocześnił Klinikę, ale także wyszkolił setki lekarzy i pielęgniarek dziecięcych. Był autorem 82 publikacji naukowych, współwydawcą czasopism: „Monatschrift für Kinderheilkunde” i „Archiv für Kinderheilkunde”. W 1952 r. został członkiem Niemieckiej Akademii Badaczy Przyrody Leopoldina. W 1952 roku wybrano go prezesem Niemieckiego Towarzystwa Pe-

diatrycznego. Zmarł nagle, 19 września 1956 r., na atak serca, wkrótce po przejściu na emeryturę. Głównymi tematami naukowych i praktycznych zainteresowań prof. Alfreda Adama były: fizjologia i patologia odżywiania niemowląt, infekcje bakteryjne jelit, etiologia infekcji grypalnych, leczenie krzywicy, gruźlicy i toksoplazmozy u dzieci, działanie witamin, higiena mleka, szczepienia ochronne a także problemy psychologii dziecięcej. Był jednym z bardzo niewielu wybitnych lekarzy niemieckich, którzy w erze hitleryzmu mieli odwagę otwarcie i nieugięcie bronić humanitarnych i demokratycznych zasad w medycynie i życiu.

ALBERS Henry Hermann Albert Karl (1904-1987), prof. zwyczajny, chemik. Urodzony 28 maja 1904 r. w Hamburgu jako syn Wilhelma Albersa, kupca i Dory z d. Groth. Ewangelik. Od 1923 r. studiował chemię i medycynę w Erlangen i Hamburgu. Doktoryzował się (Dr. rer.nat.) w 1928 r. i habilitował w 1934 r. na Uniwersytecie w Hamburgu (9). W latach 1934-1935 był stypendystą Fundacji Rockefellera w Sztokholmie. Od końca 1935 r. pełnił obowiązki starszego asystenta (Oberassistent) i docenta w Instytucie Chemii Organicznej Wyższej Szkoły Technicznej (TH) w Hanowerze. Z końcem 1936 r. mianowany został pozaplanowym profesorem (apl. Prof.) i komisarycznym dyrektorem Instytutu Chemii w Wyższej Szkole Technicznej (THD) w Gdańsku (5, 9). W 1938 r. został profesorem nadzwyczajnym THD. W latach 1941-1945, jako profesor zwyczajny, prowadził Instytut Chemii THD i był wykładowcą w gdańskiej Akademii Medycznej. Specjalizował się m.in. w zakresie działania gazów bojowych (10). Po wojnie, w 1950 r., został profesorem-gościem (Gast-professor) farmakologii i chemii organicznej na Uniwersytecie w Moguncji (Mainz). Od 1954 r. był dyrektorem tamtejszego Instytutu Chemii Leczniczej (Institut für Therapeutische Chemie). W 1963 r. został dyrektorem Instytutu Biochemii Uniwersytetu w Moguncji i jednocześnie, w latach 1964-1965, prowadził komisarycznie Instytut Badawczy Wina (Institut für Weinforschung). Zajmował się problemami fermentacji, produkcji tworzyw sztucznych i leków. Emerytowany w 1971 r. Zmarł 14 lipca 1987r. w Wiesbaden-Sonnenberg.

ALBRECHT Hermann Ulrich Emil Ferdinand Johann (1897-1995), prof. zwyczajny, radiolog. Urodzony 19 kwietnia 1897 r. w Verden a.d.Aller/Niedersachsen. Ewangelik. Świadectwo maturalne uzyskał w Grudziądzu. Studia medyczne odbył we Frankfurcie/M., gdzie w 1924 r. uzyskał doktorat. Habilitował się w 1931 r. we Frankfurcie/M., gdzie w 1937 r. mianowano go pro-

fesorem pozaplanowym. Potym jak dotychczasowy dyrektor Zakładu Radiologii w Gdańsku dr Arnold Bernstein musiał, ze względów rasowych, ustąpić ze swojego stanowiska (2, 11) i wyemigrował do Kanady, Albrecht zajął w 1938 jego stanowisko i piastował je do 1945 r. Pod jego kierownictwem powstał w Gdańsku nowoczesny Centralny Instytut Radiologii (1, 9, 12, 13, 14). Po wojnie, od 1950 r., prowadził Albrecht prywatny instytut rentgenowski w Osnabrück. Był żonaty z Elisabeth z d. Fastenrath z którą miał 4 dzieci. Zmarł w 1995 r. w Triesen/Lichtenstein.

Ryc. 2. Prof. Robert Ammon (1902-1997), Homburg/Saar, 1990.

AMMON Robert, prof. zwyczajny, dr med., dr filologii (dr.phil.), biochemik. (Ryc. 2) Urodzony 13 sierpnia 1902 r. w Berlinie jako syn Emila Ammona z Morąga (Mohrungen/ Ostpr.), nauczyciela i Minny-Marii z d. Friederich. Świadectwo maturalne uzyskał w 1922 r. w Berlinie. Tam też studiował chemię i po dyplomie rozpoczął pracę w uniwersyteckim Zakładzie Chemii Instytutu Patologii. W 1927 doktoryzował się z chemii uzyskując tytuł dr filologii. Po studiach medycznych w Rostocku obronił tamże, w 1932 r., pracę doktorską z zakresu medycyny. W 1932 r. ożenił się z Lilią von Steinmeister, z którą miał pięcioro dzieci (Jürgen, Rötger, Nora, Karin, Renate). Jego syn, Jürgen Ammon, został później profesorem dr med. i ordynatorem Oddziału Radiologii w Akwizgranie (Aachen). W 1933 r. uzyskał Robert Ammon w Schwerinie prawo wykonywania zawodu lekarskiego (Approbation). W 1935 r. habilitował się na Uniwersytecie Berlińskim (pod kierunkiem prof. Rony) z chemii fizjologicznej i patologicznej na podstawie pracy: „Acetylcholin und sein Ferment” (9). W 1936 r. ponownie habilitowany na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1937 r. został członkiem NSDAP

oraz lekarzem Hitlerjugend (10). W 1938 r. mianowano go starszym asystentem w Instytucie Fizjologii Uniwersytetu w Królewcu (Königsberg). W 1940 r. otrzymał nominację na profesora pozaplanowego. W 1943 r. został profesorem nadzwyczajnym i dyrektorem nowo utworzonego Instytutu Chemii Fizjologicznej Uniwersytetu w Królewcu, którym kierował do 1945 (14, 15). W latach 1943-1945 prowadził Ammon wykłady z chemii fizjologicznej w Królewcu, Berlinie i Gdańsku (TH i Akademia Medyczna). W tym czasie spełniał też okresowo funkcję p.o. kierownika Instytutu Chemii Fizjologicznej w Gdańsku (2, 3, 15). W lipcu 1944 r. udało mu się przewieźć żonę i dzieci z Królewca do krewnych w Poczdamie. On sam zdążył wiosną 1945 r. opuścić płonący Królewiec by dotrzeć do Poczdamu a potem schronić się wraz z rodziną w Bawarii (16) W latach 1945-1950 pracował Ammon w chemiczno-farmaceutycznych Zakładach H. Mack w Illertissen/ Bawaria. W dniu 1 stycznia 1951 r. został mianowany profesorem zwyczajnym i dyrektorem Instytutu Chemii Fizjologicznej nowo utworzonego Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Landu Saary w Homburgu. W połowie lat 60-tych był dziekanem i prodziekanem tego Wydziału. Nawiązał szerokie kontakty międzynarodowe i był współorganizatorem licznych kongresów. Wśród wielu cenionych publikacji Ammona wyróżnić trzeba jego współautorstwo w fundamentalnym, 5-tomowym dziele „Fermente, Hormone, Vitamine und Beziehungen dieser Wirkstoffe zueinander” (1938), które było potem wielokrotnie wznawiane. Przedmiotem szczególnych zainteresowań Ammona były pozatym płyny krwiozastępcze, problemy odżywiania i przemiany materii. Po przejściu na emeryturę w 1971 r. brał nadal czynny udział w pracach swojego Instytutu, opiekował się studentami, doktorantami i habilitantami. Prof. Robert Ammon był długoletnim członkiem prezydium Niemieckiego Towarzystwa Chemików. W latach 1960-1964 był prezydentem Niemieckiego Towarzystwa ds. Żywności (Deutsche Gesellschaft für Ernährung). W latach 1970-1978 był członkiem Międzynarodowej Komisji ds. Przemysłu Spożywczego i Żywności (Commission Internationale des Industries Agricoles et Alimentaires) w Paryżu. W latach 1963-1972 pełnił rolę doradcy Ministerstwa Zdrowia RFN ds. Żywności. W latach 1966-1972 był sekretarzem generalnym Międzynarodowej Unii Nauk o Żywności (Internationale Union of Nutritional Sciences). Od 1968 r. był wiceprezydentem Międzynarodowej Unii Prasy Naukowej (Union Internationale de la Presse Scientifique) w Paryżu. Posiadał członkostwa honorowe: Japońskiego Towarzystwa Biochemików (1960), Japońskiego Międzynarodowe-

go Towarzystwa Medycznego (1961), Portugalskiego Towarzystwa Chemii i Fizyki (1966), Niemieckiego Towarzystwa ds. Żywienia, Czechosłowackiego Towarzystwa Gastroenterologii i Żywienia, Niemieckiego Towarzystwa Endokrynologii (1987), Austriackiego Towarzystwa ds. Badań nad Żywieniem (1988). Od 1979 członek Towarzystwa Lekarskiego Chemii Klinicznej i Diagnostyki Laboratoryjnej NRD. Od 1968 r. członek korespondent Międzynarodowej Akademii Proktologii (USA). Wśród licznych odznaczeń jakie otrzymał wyróżnić należy: 1968 - Medaille d'Argent de l'Academie Nationale de Medicine (Paryż) i Soc. d'Encouragement pour la Recherche et l'Invention (Paryż), 1972 - Chevalier dans l'Ordre des Palmes Academiques, 1977 - Laureat de l'Acad. Intern. de Lutèce (Paryż) i Krzyż Zasługi I Klasy NRE, 1982 - Ernst von Bergmann Plakette Naczelnej Izby Lekarskiej NRD i Złoty Medal V. von Voit'a Niemieckiego Towarzystwa ds. Żywienia. W 1987 r., przy pośrednictwie autora niniejszej publikacji, podarował prof. Ammon Bibliotece Akademii Medycznej w Gdańsku większą liczbę nowych książek medycznych wydawnictwa Springer. Z tej okazji, jako gość honorowy Instytutu Biochemii AMG, wygłosił 18 maja 1987 r. w Gdańsku wykład naukowy na temat „Natural toxins in human food, selected examples“ oraz opowiedział o swoich kontaktach z prof. Mozołowskim, wybitnym powojennym kierownikiem Zakładu Biochemii w Gdańsku, z którym był zaprzyjaźniony. Zmarł 6 grudnia 1997 w Gersheim/Saarland.

BECHER Erwin (1890-1944), prof. nadzwyczajny, lekarz internista. Urodzony 10 sierpnia 1890 r. w Remscheid k. Düsseldorfu jako syn nauczyciela. Ewangelik. Po ukończeniu szkół i gimnazjum w rodzinnym mieście studiował medycynę, filozofię i nauki przyrodnicze w Bonn, Münster, Marburgu i Gießen. W 1913 r. uzyskał tytuł dr phil. w Gießen na podstawie pracy „Statische Strukturen im Echinodeenskelett“. W 1914 r. został lekarzem i otrzymał etat asystenta w Instytucie Fizjologii Uniwersytetu w Gießen. W 1916 r. doktoryzował się w zakresie medycyny po przedłożeniu pracy „Beitrag zur Histogenese und Morphogenese der Uterusmyome“. Jako ochotnik brał udział w I wojnie światowej. W latach 1916-1919 był lekarzem w lazarecie rezerwowym w Gießen. W 1925 r. habilitował się z chorób wewnętrznych na Uniwersytecie Halle an der Saale. W 1927 r. przeniósł się wraz z prof. Volhard'em na Uniwersytet we Frankfurcie/M. Tam w 1928 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego. W 1935 r. mianowany kierownikiem Kliniki Chorób Wewnętrznych nowo powstałej Akademii Medycyny Praktycznej

w Gdańsku. Po kilku miesiącach, z przyczyn zdrowotnych (2, 14), musiał ustąpić ze stanowiska (jego następcą został prof. Bohn) i powrócił do Frankfurtu, gdzie 4 września 1944 r. zmarł. Od 1 maja 1933 był członkiem NSDAP (nr. 2535895), członek wspierający SS.

BOHN Hans (1896-1966), prof. zwyczajny, Dr. med., Dr. phil. nat., internista. Urodzony 5 października 1896 r. w Trewirze (Trier). Habilitował się w 1930 r. we Frankfurcie/M. i został tam docentem prywatnym. W latach 1935-1945 był profesorem zwyczajnym i dyrektorem Kliniki Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej w Gdańsku (3, 9, 13, 14). Udało mu się opuścić Gdańsk przed wkroczeniem tam Armii Radzieckiej. Po wojnie pracował w Szpitalu Miejskim w Ulm. Potem, aż do emerytury, był ordynatorem Kliniki Chorób Wewnętrznych w Gießen. Interesował się przede wszystkim zagadnieniami wrodzonych wad serca, nadciśnienia tętniczego i nerkowego, krążenia obwodowego, enteropatii endokrynalnych i in. Zmarł 19 listopada 1968 w Bad Eilsen. Był członkiem NSDAP (26).

Ryc. 3. Prof. Walter Büngeler (1990-1987)

BÜNGELER Walter, profesor zwyczajny, lekarz patolog. (Ryc. 3) Urodzony 30 grudnia 1900 r. w Niedermendig/Rheinland. Maturę uzyskał w 1919 r. w Koblenji. Medycynę studiował w Rostocku, Frankfurcie/M. i w Bonn. Końcowy egzamin państwowy zdał 15.11.1924 r. w Bonn a 4.06.1926 r. uzyskał tamże doktorat. Prawo wykonywania zawodu (Approbation) otrzymał 6.01.1926 w Berlinie. W latach 1926-1934 był kolejno wolontariuszem, asystentem, ordynatorem (Oberarzt) i docentem prywatnym Instytutu Patologii we Frankfurcie/M., gdzie 14.03. 1928 r. habilitował się („Tierexperimentelle und zellphysiologische Untersuchungen zur Frage der allgemeinen Geschwulstpredispotion“) i w 1934 r. został profesorem nadzwyczajnym. W tym samym roku przybył do Gdańska i jako

prof. zwyczajny przejął prowadzenie Instytutu Patologii Szpitala Miejskiego. Był pierwszym dziekanem nowo powstałej (1935 r.) Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku. (2, 3, 9, 14, 17, 18). W 1936 r. udał się do Sao Paulo w Brazylii, gdzie został kierownikiem Instytutu Lepry w Escola Paulista de Medicina. Za prace nad białaczkę otrzymał w latach 1932, 1933 i 1934 stypendium Lady-Tatta-Memorial Foundation w Londynie. 1 sierpnia 1942 r., jako profesor zwyczajny, został dyrektorem Instytutu Patologii Uniwersytetu w Kilonii (30), gdzie pracował do 1956 zajmując się m.in. problemem nowotworów. W 1956 r. objął prowadzenie Instytutu Patologii Ogólnej i Anatomii Patologicznej Uniwersytetu w Monachium. Był sekretarzem generalnym i członkiem honorowym Niemieckiego Towarzystwa Walki z Rakiem (Deutsche Krebsgesellschaft). W 1986 r. otrzymał Rudolf-Virchow-Medaille. Zmarł 1 stycznia 1987 r. w Monachium. Był członkiem NSDAP (od 1933 r., nr. 2246385) i SS (od 1934 r., nr. 205 601).

Ryc. 4. Prof. Büttner Georg (1891-1951), Gdańsk, 1934.

BÜTTNER Georg Wilhelm Oskar, prof. pozaplanowy, lekarz chirurg. (Ryc. 4) Urodzony 1 maja 1891 r. we wsi Guscht (obecnie Goszczanowo) koło Friedeberg (Strzelce Krajeńskie), jako syn rolnika Emila Büttnera i Elise z d. Rauschert, obydwójga ewangelików. Świadectwo maturalne uzyskał w Landsberg a.d. Warthe (Gorzów Wielkopolski). W 1911 r. rozpoczął studia medyczne w Jenie, które kontynuował w Getyndze, Berlinie i Kilonii. Jako ochotnik brał udział w I wojnie światowej. Odznaczony Krzyżem Żelaznym II Klasy. W 1916 r., po uzyskaniu dyplomu lekarskiego w Kilo-

nii, rozpoczął pracę w Oddziale Chorób Wewnętrznych tamtejszego szpitala. Na początku lat dwudziestych przybył do Gdańska, gdzie w 1925 r. został ordynatorem (Oberarzt) Oddziału Chorób Wewnętrznych Szpitala Miejskiego. Po odbyciu famulatury u słynnego profesora Ferdynanda Sauerbrucha w Klinice Chirurgii Charite w Berlinie, zafascynowany chirurgią, rozpoczął pracę w Oddziale Chirurgii Szpitala Miejskiego w Gdańsku pod kierownictwem prof. Klose. W 1931 r., po uzyskaniu specjalizacji z chirurgii, został ordynatorem Oddziału Chirurgicznego ewangelickiego Szpitala Diakonisek w Gdańsku przy Neugarten (dzisiaj ul. Nowe Ogrody). W 1934 r. ożenił się z Elisabeth Pintschovius, rodem z Grudziądza. W małżeństwie tym urodziło się dwoje dzieci, córka i syn Hans-Georg (19). Büttner habilitował się w 1936 r. w Królewcu. Od lipca 1939 r. był pozaplanowym profesorem Akademii Medycznej w Gdańsku (2, 3, 14, 19). W początkach 1945 r. kierowany przez niego Oddział został ewakuowany drogą lądową do Halberstädt. Pracując w lazarecie marynarki wojennej w Heiligenhafen/ Schleswig-Holstein dostał się do niewoli brytyjskiej. Po zwolnieniu pełnił zastępstwa lekarskie w Olpe/Sauerland i w Burgsteinfurt/Westfalen. W 1950 r. został ordynatorem Oddziału Chirurgii w Szpitalu Miejskim w Velbert/Rheinland, ale już 17 sierpnia 1951 r. zmarł w szpitalu w Monachium z powodu raka płuc i prawdopodobnie także zawału serca (19). Georg Büttner był od 1933 r. członkiem SS aż do rangi SS-Obersturmführera (Oberleutnant) i od 1936 r. członkiem NSDAP oraz NS-Ärztebundes. W okresie wojny był w Gdańsku doradcą ds. chirurgii 20 korpusu armii niemieckiej.

FEYRTER Friedrich (1895-1973), profesor zwyczajny, lekarz patolog. Urodzony 2 czerwca 1895 r. w Wiedniu jako syn urzędnika Johanna Feyrtera. Świadectwo maturalne i dyplom lekarza medycyny uzyskał w swoim rodzinnym mieście. Żonaty z Josefina z d. von Kirchroth-Kirchsfeld. W latach 1919-1921 pracował jako demonstrator w Instytucie Histologii Uniwersytetu w Wiedniu. Doktoryzował się w 1921 r. W dalszych latach był prosektorem w Oddziale Patologii w wiedeńskim Wilhelminen - Hospital. W 1931 r. rozpoczął pracę w Instytucie Anatomii Patologicznej w Wiedniu, gdzie w 1935 r. habilitował się i został docentem prywatnym. Rok później przeniósł się Feyrter do Wrocławia, gdzie mianowano go profesorem nadzwyczajnym patologii. W 1936 r. przybył do Gdańska gdzie został dyrektorem i w 1939 r. profesorem zwyczajnym Instytutu Patologii (3, 9, 18). W latach 1941- 1946 pełnił obowiązki profesora zwyczajnego i dyrektora Instytutu Anatomii Patologicznej w Graz/Austria. Od 1947 r.

był prosektorem w Hanusch-Krankenhaus w Wiedniu. W 1951 r. został, jako profesor zwyczajny, dyrektorem Instytutu Patologii Uniwersytetu w Getyndze. W 1959 r. przeszedł na emeryturę i powrócił do Wiednia, gdzie nadal pracował naukowo. Prof. Feyrter był wybitnym specjalistą w zakresie badań nad hormonalnym sterowaniem funkcji przemiany materii i jest uważany za twórcę nowoczesnej neuroendokrynologii. Prowadził liczne nowatorskie badania nad nowotworami złośliwymi. Zmarł 2 grudnia 1973 r. w Bad Fischau-Brunn k. Wiednia. Był członkiem NSDAP od 1938 r.

FUCHS Hans (1873-1942), prof. zwyczajny, ginekolog. Urodzony 11 sierpnia 1873 w Berlinie jako syn profesora muzyki Karla Fuchsa. Gymnasium Humanistyczne ukończył w Gdańsku. Medycynę studiował we Wrocławiu, Freiburgu i Berlinie. W 1896 r. doktoryzował się i w 1897 r. uzyskał prawo wykonywania zawodu lekarskiego w Würzburgu. W 1898 r. otrzymał etat asystenta Kliniki Chorób Kobietych w Kilonii, gdzie przez 5 lat szkolił się pod kierunkiem prof. Richarda Werth'a. Po ślubie z jego córką w 1905 r. (w małżeństwie tym urodziło się pięcioro dzieci), przeniósł się do Gdańska, gdzie prowadził gabinet prywatny połączony z małą kliniką ginekologiczną przy Vorständische Graben nr 39/40 (dzisiaj Podwale Przedmiejskie). Okres I wojny światowej spędził jako lekarz, głównie na froncie wschodnim. Od 1924 r. był prezesem Towarzystwa Lekarskiego w Gdańsku. W 1929 r. objął stanowisko ordynatora Państwowej Kliniki Chorób Kobietych w Gdańsku, którą prowadził do 1939 (2, 3, 14, 27). W 1930 r. był przewodniczącym Północnoniemieckiego Towarzystwa Ginekologicznego, którego członkiem honorowym mianowano go w 1936 r. W 1933 r. został członkiem Prezydium Niemieckiego Towarzystwa Ginekologicznego, którego prezydentem wybrano go w 1937 r. W latach 1934/1935 r. był współorganizatorem Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku, gdzie mianowano go profesorem zwyczajnym. Za zasługi dla miasta otrzymał order „Kreuz von Danzig” (20). Pod koniec 1939 r. przeniósł się Fuchs do Poznania a jego następcą w Gdańsku został dotychczasowy ordynator (Oberarzt) Kliniki prof. Joachim Granzow. Zmarł 28 października 1942 r. w Poznaniu.

GRANZOW Joachim (1898-1979), prof. zwyczajny, ginekolog. Urodzony 14 sierpnia 1898 r. w Baersdorf k. Liegnitz (Legnica) na Śląsku. Był synem ewangelickiego pastora. W latach 1916-1918 brał udział w I wojnie światowej. Studia medyczne (1919-1923) odbył we Wrocławiu. Tam też uzyskał w 1924 r. tytuł dr med. i w 1929 r. habilitował się. Następnie przybył do Gdań-

ska, gdzie został starszym lekarzem (Oberarzt) Kliniki Chorób Kobietych. W 1934 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego Akademii Medycznej w Gdańsku. W latach 1939-1944 (po odejściu prof. H. Fuchsa do Poznania), już jako profesor zwyczajny, był Granzow dyrektorem Kliniki Chorób Kobietych MAD (2, 3, 14, 27) Jego następcą został w 1944 r. prof. Konrad Tietze. Po zakończeniu wojny, w 1946 r. był Granzow lekarzem obozowym w Altengrabow/Sachsen-Anhalt. W 1947 r. pracował w Urzędzie Zdrowia w Torgau/Sachsen. Od 1949 r. był lekarzem Miejskiej Polikliniki w Torgau. W 1952 r. został ordynatorem Oddziału Położnictwa i Chorób Kobietych Szpitala Górniczego Firmy „Wismut AG” w Erlabrunn, gdzie odznaczono go NRD-owskim orderem „Zasłużony Lekarz Narodu” („Verdienter Arzt des Volkes”). Od 1954 r. prowadził dodatkowo Oddział Chorób Kobietych w Oberschlema. W latach 1955-1956, po aresztowaniu przez Urząd Bezpieczeństwa NRD na podstawie spreparowanych dowodów, pracował jako lekarz więzienny w Zwickau i Meusdorf koło Lipska. Uwolniony, zdołał uciec w 1958 r. z NRD i zamieszkał w Bonn. Zmarł 27 grudnia 1979 r. W 2006 r. opublikowane zostały jego wspomnienia z pobytu w więzieniu (21).

Ryc. 5. Prof. Erich Grossmann (1902-1948)

GROSSMANN Erich, prof. honorowy i zwyczajny (?) ds. higieny rasowej (Ryc. 5). Urodzony 30 stycznia 1902 r. w Gdańsku jako syn pruskiego podoficera. Nauki szkolne pobierał w rodzinnym mieście, gdzie otrzymał świadectwo maturalne. Studia medyczne ukończył w Würzburgu, gdzie w 1925 r. uzyskał doktorat. Szkołę się w zakresie higieny, medycyny socjalnej i chorób kobiecych wybierając potem karierę urzędniczą. Został rządowym radcą medycznym (Oberregierungs-Medizinalrat). W nowo utworzonej Akademii Medycyny Prak-

tycznej w Gdańsku prowadził początkowo wykłady z ginekologii (2). W 1936 r. został senatorem, przejmując po Klucku prowadzenie Wydziału Spraw Zdrowotnych i Polityki Ludnościowej (Abteilung für Gesundheitswesen und Bevölkerungspolitik) gdańskiego Senatu. Od 1937 r. prowadził wykłady w zakresie nauki o dziedziczności i tzw. higieny rasowej (2, 3, 13, 14) oraz pełnił stanowisko dyrektora Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku. W 1940 r. mianowano Grossmana rektorem Akademii Medycznej w Gdańsku (MAD). Był też kierownikiem Urzędu Rasowo-Politycznego Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie (Reichgau Danzig -Westpreußen) i lekarzem osobistym Gauleitera NSDAP w Gdańsku Alberta Forstera. W 1941 został dyrektorem utworzonego przez siebie, w ramach MAD, Instytutu ds. Biologii Dziedziczenia i Higieny Rasowej (Institut für Erbbologie und Rassenhygiene), który mieścił się przy Wallgasse 14 b (obecnie ul. Wałowa). 27 marca 1945 r., krótko przed zajęciem Gdańska przez Rosjan, przepłynął Grossmann wraz z Forsterem statkiem „Zoppot“ z Sobieszewa na Hel a stamtąd, 4 maja, dotarli obydwaj statkiem rybackim z Helu do Gromitz koło Lubeki, gdzie zastał ich koniec wojny. Grossmann zmarł śmiercią samobójczą 14 grudnia 1948 r. w brytyjskim obozie dla internowanych Niemców w Oerbke, krótko przed planowanym przekazaniem go władzom polskim. Był członkiem NSDAP (10) i NS-Związku Lekarzy (NS-Ärztbund), SS-Oberführer (Oberst). Według Klee (10), Grossmann brał udział w zaplanowaniu mordu na 1400 pacjentach Zakładu Psychiatrycznego w Kocborowie, których rozstrzelano w Lasach Piaśnickich k. Wejherowa. Uśmiercał też chorych własnoręcznie. Jest współwinny eutanazji pacjentów z Zakładu w Swieciu n. Wisłą (Schwetz/Westpreußen) i z innych szpitali.

HELMBOLD Rudolf (1869-1954), prof. nadzwyczajny, okulista. Urodzony 11 marca 1869 w Unterneubrunn/Thüringen. W latach 1893-1896 kształcił się z okulistyki w Królewcu (Königsberg) i Halle/a.d. Saale. Do Gdańska przybył w 1896 i zamieszkał przy Holzmarkt 15-16 (Targ Drzewny). Prowadził prywatną Klinikę Okulistyczną Am Olivaer Tor 1-3 (Brama Oliwska). Habilitował się w Getyndze. W 1935 r. został docentem i dyrektorem Kliniki Okulistycznej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku. Nominację na profesora nadzwyczajnego otrzymał w 1937 r. w Gdańsku (2, 3, 14), gdzie pracował do 1943 roku. Jego następcą w latach 1943-1945 był prof. Walter Rauh. Helmbold interesował się m.in. zagadnieniami widzenia kolorów i leczenia chronicznego konjunktivitisa trachomatosa, był autorem licznych publikacji. (22). Po wojnie zamieszkiwał w Römhild/Thüringen, gdzie zmarł w 1954 r.

KAUFFMANN Franz (1889-1945), prof. zwyczajny, psychiatra. Urodzony 17 maja 1889 r. w Sopocie. Doktoryzował się w 1913 r. w Gryfii (Greifswald). Aprobację lekarską uzyskał w 1914 r. Był ordynatorem Oddziału Chorób Psychicznych Szpitala Miejskiego w Gdańsku a potem, w latach 1935-1945, dyrektorem Kliniki Psychiatrycznej Akademii Medycznej (2, 3, 14, 13, 23, 39) i jednocześnie kierownikiem Oddziału Chorób Psychicznych „Silberhammer” (Srebrzysko) w Gdańsku-Brętowie. Za jego urzędowania, w 1941 r., większość psychicznie chorych z „Silberhammer“ wywieziono z Gdańska do Saksonii, gdzie zostali zamordowani w ramach programu eutanazji. W opuszczonych budynkach znalazła w 1942 r. miejsce nowo powstała Klinika Ortopedii Akademii Medycznej, której organizację i prowadzenie powierzono prof. Hermannowi Watermannowi, przybyłemu z Fromborka (Frauenburg/ Ostpreußen). Kauffmann pozostał do końca w Gdańsku, gdzie 15 czerwca 1945 r. popełnił samobójstwo. Nie jest znany stopień jego winy w likwidacji chorych.

Ryc. 6. Prof. Heinrich Klose (1879-1968)

KLOSE Hermann Friedrich Heinrich, prof. zwyczajny, chirurg. (Ryc. 6) Urodzony 31 sierpnia 1879 r. w Ibbenbüren w Westfalii jako syn urzędnika kolejowego. Świadectwo maturalne otrzymał w 1898 r. w Gutersloh. Studia lekarskie rozpoczął w Getyndze, by po trzech latach kontynuować je w Strasburgu/Alzacja, gdzie w 1903 r. uzyskał dyplom lekarski. Tam też obronił pracę doktorską „O szkarlatynie u dzieci, ze szczególnym uwzględnieniem gorączki” (25). Szkolił się z chirurgii we Frankfurcie/M. u profesorów L. Rehma i V. Schmiedena. Brał udział w I wojnie światowej w ramach kompanii sanitarnej. Odznaczony Krzyżem Żelaznym I Klasy. W 1916 r. habilitował się we Frankfurcie na podstawie pracy „Chirurgie der Thymusdrüse”. W 1924 r. objął kierownictwo Oddziału Chirurgii Szpitala Miejskiego w Gdańsku, przemianowanego w 1935 r. na Klinikę nowo powstałej

Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej (od 1940 r. Medizinische Akademie) w Gdańsku, którą prowadził do 1945 r. (1, 2, 3, 13, 14, 24, 25, 27). Był przede wszystkim specjalistą w zakresie chirurgii jamy brzusznej, tarczycy i układu moczowo-płciowego. W jego Klinice wykonywano też operacje urazowo - ortopedyczne. Prof. Heinrich Klose posiadał liczne zdolności i wielorakie zainteresowania. Grał na fortepianie i skrzypcach, uprawiał wspinaczkę górską, chętnie zajmował się stolarką, ogrodnictwem i amatorskim pilotażem samolotów. Interesowały go sztuka, filozofia, etyka lekarska i historia medycyny. Był jednym z dwóch gdańskich lekarzy (wraz z prof. Fuchsem), spośród 88 osób, które otrzymały „Kreuz von Danzig“ I Klasy, ustanowiony 31 sierpnia 1939 r. przez gauleitera Alberta Forstera i przyznawany za wybitne zasługi dla ruchu narodowo-socjalistycznego (20). Po zajęciu Gdańska przez Armię Czerwoną w końcu marca 1945 r. wraz ze swoim Oberarztom doc. Johannsenem pozostał w Gdańsku. Przed śmiercią lub zesłaniem na Syberię uratował go zapewne fakt, że w 1938 r. z powodzeniem operował ówczesnego przewodniczącego Rady Najwyższej ZSRR, Michaiła Kalinina. Według Andrzejewskiego (24) Klose miał wyjechać z Gdańska do Niemiec we wrześniu 1945 r. Według Zajązkowskiego (25) Klose pozostał kierownikiem Kliniki Chirurgicznej w Gdańsku do czerwca 1945 r., potem znalazł się w rosyjskiej niewoli i był brutalnie przesłuchiwany. Scholz i Schoeder są zdania (14), że Klose otrzymał pozwolenie na wyjazd do Niemiec dopiero w 1948 r. Pewne jest, że po wojnie znalazł się w Berlinie Wschodnim, gdzie przez rok prowadził Klinikę Chirurgii Szpitala Friedrich-Wilhelm-Hufeland (Berlin-Buch) a potem był wieloletnim szefem Kliniki Chirurgicznej w Berlinie-Friedrichshain. W 1951 r. został członkiem Akademii Nauk NRD. Był wieloletnim członkiem Rady Miejskiej w Berlinie Wschodnim. Bardzo ceniony i poważany przez współpracowników i pacjentów oraz wysoko dedekorowany przez władze NRD, zmarł 19 listopada 1968 r., w wieku 89 lat, w Bad Eilsen. Był ojcem 2 synów (Oswalda i Ericha - dr med. i pediatra) oraz córki Helgi.

KLUCK Hellmuth Adalbert (1894-1967), dr med., internista. Urodzony 25 września 1894 r. w Gdańsku. Po studiach medycznych we Wrocławiu, Würzburgu i Berlinie i otrzymaniu w 1920 r. prawa wykonywania zawodu lekarskiego (Approbation) był w latach 1920-1925 asystentem Oddziału Chorób Wewnętrznych Szpitala Miejskiego w Gdańsku. W 1921 r. obronił na Uniwersytecie Wrocławskim pracę doktorską „Apoplektiforme Erkrankung in der medialen unteren Brückengegend. Blutung aus einer rechten arteria mediana pontis inferior”. Potem pracował jako lekarz powiatowy i por-

towy w Gdańsku. W 1931 r. wstąpił do NSDAP (nr. członkowski 719.865). Rok później (10) został członkiem SS (nr. 46.084). Należał również do NS-Związku Lekarzy (NS Ärztebund). W połowie września 1935 r. awansował do stopnia SS-Standartenführer (Oberst). W latach 1933-1936 był senatorem ds. zdrowia publicznego (Volksgesundheit) WMG. W 1935 r. został pierwszym dyrektorem nowo powstałej Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej w Gdańsku (2, 3). W jej ramach prowadził wykłady w zakresie medycyny socjalnej, chorób dziedzicznych i tzw. higieny rasowej. Był również kierownikiem Urzędu ds. Zdrowia Publicznego oraz prezydentem Czerwonego Krzyża w Wolnym Mieście Gdańsku. Według Watermana (3) i Zydowy (4) w 1936 r. opuścił Kluck Gdańsk aby udać się do Teheranu/ Persja celem utworzenia tam cesarskiej wyższej uczelni medycznej. Wg. wersji podanej przez Klee (10), miał zostać Kluck w 1936 r. pozbawiony w Gdańsku wszystkich stanowisk, wydalony z partii i wyjechać, jako przedstawiciel niemieckich firm farmaceutycznych, do Brazylii. Według Schenka (26), Kluck zostawił żonę i dzieci i wyjechał do Brazylii z fryzjerką Stanisławską. Pewne jest, że w 1939 r. przebywał Kluck ponownie w Niemczech i pracował w firmie farmaceutycznej Schering AG. W trakcie II. wojny światowej był członkiem Zarządu Alpinen Chemischen AG w Kufstein. Po wojnie pracował jako lekarz ogólny w Bad Eilsen. Od 1954 r. pełnił stanowisko kierownika Wydziału Zdrowia w Ministerstwie Spraw Socjalnych Dolnej Saksonii (Niedersachsen). Zmarł w 1967 r.

KOLL Werner (1902-1968), prof. zwyczajny, dr phil., dr med., farmakolog. Urodzony 25 lutego 1902 r. w Kilonii jako syn Jürgena Kolla, nauczyciela i Elisabeth z d. Barfuß. W 1932 r. poślubił w Kilonii dr med. Margarete z d. Schröder, bezdzietny. Studiował chemię i medycynę w Kilonii i Monachium. Doktoryzował się z chemii (Kilonia, 1927) i medycyny (Frankfurt/M., 1928). Początkowo pracował w Instytucie Farmakologii w Berlinie. Od 1931 r. prowadził chemiczno-farmakologiczne badania w Kilonii. W 1936 r. habilitował się we Frankfurcie/M. („Die Spätinfektion nach Elliot, ihre Behandlung und ihre Heilerfolge anhand des Operationsmaterials der Universitäts-Augenlinik Frankfurt/M.“), gdzie został uniwersyteckim docentem prywatnym a w 1940 r. profesorem nadzwyczajnym (9). W latach 1940-1945 kierował Instytutem Farmakologii Akademii Medycznej w Gdańsku, gdzie w 1943 r. mianowany został profesorem zwyczajnym (2, 3, 13, 14, 27). Jako jeden z najlepszych znawców gazu trującego „Tabun“ został Koll w 1944 r. naukowym doradcą Karla Brandt'a (Generalleutnant Waffen-SS), chirurga, jednego z organizatorów

eutanazji i zbrodniczych eksperymentów na więźniach (10). W 1946 r. został profesorem-gościem (Gast-professor) w Kilonii. W latach 1948-1968 był Koll dyrektorem Zakładu Farmakologii Towarzystwa Maxa-Plancka (MPG) w Getyndze (od 1951 r. prof. honorowy farmakologii). Przedmiotem jego szczególnych zainteresowań były nerwowo-farmakologiczne i fizjologiczne aspekty odczuwania bólu i jego zwalczanie za pomocą środków morfinopodobnych, narkotyków, znieczulenia lokalnego i dokręgowego (28). Od 1950 do 1968 r. był Koll przewodniczącym Niemieckiej Komisji Kontroli Leków. W latach 1965-1966 przewodniczył Niemieckiemu Towarzystwu Farmakologii Eksperymentalnej, Klinicznej i Toksykologii. Był współorganizatorem i przewodniczącym Europejskiego Towarzystwa Toksykologii Leków (29). W 1965 r. otrzymał „Paracel-sus-Medaille“ Niemieckiego Towarzystwa Lekarskiego. Zmarł 9 listopada 1968 r. w Getyndze.

MEYER Hugo (1893- ?), prof. zwyczajny, pediatra. Urodzony 16 października 1893 w Trieście (wówczas Austria). W 1920 r. doktoryzował się w Monachium. Od 1 października 1925 r. był asystentem i od października 1927 r. ordynatorem (Oberarzt) w Klinice Chorób Dziecięcych w Kilonii, gdzie habilitował się 27 lutego 1928 r. i gdzie we wrześniu 1934 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym (2, 3, 13, 27, 30). W 1938 r. powołano Meyera, jako profesora zwyczajnego, na stanowisko dyrektora Kliniki Chorób Dziecięcych Akademii Medycznej w Gdańsku (następca zdymisjonowanego prof. Adama), które piastował do 1945 r. Dalsze losy nieznane. Od 1 sierpnia 1932 r. był członkiem NSDAP (nr. 1245494).

MONT du Hans Leo Michael Karl Gustav (1902-1979), docent dr hab. med. (od 1951 r. profesor), chemik. Urodzony 1 maja 1902 r. w Eisenach/Thüringen jako syn dr med. Karla du Mont. Gimnazjum realne ukończył w rodzinnym mieście. W latach 1921-1922 studiował w Würzburgu nauki przyrodnicze i filozofię. W latach 1922-1924 studiował matematykę i chemię w Tybindze, Wiedniu i Gryfii (Greifswald). Doktoryzował się w 1929 r. w Gryfii. Ożeniony z Mią-Alice Anną Charlotte z d. Keil, z którą miał 6 dzieci. W latach 1930-1931 prowadził badania naukowe w University of Pittsburgh i Yale University New Haven (USA). W okresie 1932-1935 był profesorem chemii organicznej na Hawajach, w Japonii i Fu Jen-University w Pekinie/ Chiny. Władał biegle angielskim, francuskim i częściowo chińskim. Członkiem NSDAP został w Pekinie w 1934 r. W 1936 r. realizował program naukowo-badawczy w Lipsku. W latach 1937-1940 był pracownikiem naukowym

Instytutu Chemii Organicznej TH w Gdańsku, gdzie habilitował się w dniu 29.04.1940 r. (wykład inauguracyjny: „Die Entwicklung der chemischen Kampfstoffe“) i okresowo zastępował prof. Albersa (5). Dnia 1 sierpnia 1940 r. został planowym asystentem w Instytucie Fizjologii MAD (dyrektor prof. Schneider). W dniu 20.04.1943 r. mianowany docentem prywatnym przez Ministerstwo Rzeszy ds. Nauki, Wychowania i Oświaty Publicznej w Berlinie. Od 25.03.1943 r. (po odejściu prof. Maxa Schneidera do Kolonii) pełnił funkcję komisarycznego kierownika Instytutu Chemii Fizjologicznej Akademii Medycznej w Gdańsku (2, 3, 9, 13, 14, 27). W trakcie pełnienia służby wojskowej zastępował go na tym stanowisku prof. Robert Ammon z Królewca. Po wojnie, w latach 1946-1950 r., pracował du Mont w przemyśle chemicznym. W 1951 r., jako profesor pozapl. (apl. Prof.), został kierownikiem Zakładu Chemii Fizjologicznej Kliniki Chirurgicznej w Würzburgu. Zmarł 5 kwietnia 1979 r. w Würzburgu.

NAST Otto (1885-1960), prof. zwyczajny, dermatolog. Urodził się 19 lutego 1885 r. w Bad Cannstadt. Habilitował się w 1918 r. w Hamburgu. W 1921 r. został ordynatorem Oddziału Dermatologii Szpitala Miejskiego w Gdańsku. W 1935 r. mianowany profesorem zwyczajnym nowo powstałej Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej (1, 2, 3, 9, 13, 27). Jego Oddział awansował do miana Kliniki (Klinik für Haut- und Geschlechtskrankheiten). W 1945 r. pozostał Nast w Gdańsku. Według Watermanna (3) spędził tam kilka powojennych lat lecząc przede wszystkim chorych na kiłę, zawleczoną przez żołnierzy sowieckich. Wydalony z Gdańska udał się do Getyngi (Göttingen), gdzie przejął prowadzenie uniwersyteckiej Kliniki Dermatologicznej. Emerytowany w 1958 r. Zmarł 11 października 1960 r. w Getyndze. Członek NSDAP od maja 1933 r. (10).

RAUH Walter Philipp Theodor Rudolf (1900-1987), prof. zwyczajny, okulista. Urodzony 30 marca 1900 r. w Saarbrücken. Ewangelik. Studiował medycynę w latach 1919-1924 w Bonn, Würzburgu, Monachium i w końcu w Gießen, gdzie w 1926 r. uzyskał doktorat na podstawie pracy „Ursprung der männlichen Keimzellen und die chromatischen Vorgänge bis zur Entwicklung des Spermatozyten. Beobachtung an der Ratte“. W 1928 r. poślubił Katharine Henriette Bertę z d. Bastian. W 1929 r. został Oberarzt w Klinice Okulistycznej Uniwersytetu w Gießen, gdzie rok później habilitował się („Die Entwicklung des „Bienen-schwarmstars“ im Vergleich mit dem experimentellen Tetaniestars. Eine Untersuchung an der weissen Ratte“) i jako uniwersytecki docent prywatny pracował do

1935 r. W latach 1935-1943 był zatrudniony w Klinice Okulistyki Uniwersytetu w Lipsku, gdzie w 1937 r. został profesorem nadzwyczajnym. Od 1943 r. do końca wojny pełnił funkcję dyrektora Kliniki Okulistycznej Akademii Medycznej w Gdańsku. (2, 9, 14). W 1945 r. został komisarycznym zwierzchnikiem a w 1950 dyrektorem i profesorem zwyczajnym Kliniki Okulistycznej Uniwersytetu w Gießen, którą prowadził do emerytury. Zmarł w 1987 r. Był członkiem SA (od 1933 r.) i kilku zawodowych organizacji nazistowskich.

SCHENK Paul (1887-1967), prof. nadzwyczajny, lekarz internista. Urodzony 10 stycznia 1887 w Bydgoszczy. Studiował medycynę na Uniwersytetach w Heidelbergu, Berlinie, Monachium i Wrocławiu. Pracę doktorską obronił w 1913 r. we Wrocławiu. W latach 1914-1918 brał udział w I wojnie światowej. Od 1919 r. był asystentem na Uniwersytecie we Wrocławiu i od 1921 r. w Marburgu, gdzie w 1921 r. habilitował się i w 1926 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Od 1930 r. był ordynatorem Oddziału Chorób Wewnętrznych ewangelickiego Szpitala Diakonisek w Gdańsku. W 1930 r. mianowano go również profesorem nadzwyczajnym w Wyższej Szkole Technicznej (TH) w Gdańsku w zakresie "biologii człowieka" (5). W styczniu 1945 r. został profesorem nadzwyczajnym Akademii Medycznej w Gdańsku (2, 3, 9, 27), skąd udało mu się uciec drogą morską 26 marca 1945 r., tuż przed wkroczeniem Rosjan (26). Po wojnie był Oberarzt Kliniki Chorób Wewnętrznych na Uniwersytecie w Marburgu. W 1946 r. został ordynatorem Oddziału Chorób Wewnętrznych Szpitala Diakonisek-Paulinenstift w Wiesbaden. W 1955 r. przeszedł na emeryturę, ale prowadził nadal praktykę prywatną. Zmarł 30 lipca 1967 r. w Bremie. Przedmiotem jego szczególnych zainteresowań były medycyna sportowa, medycyna pracy i przemysłowa, choroby narządów krążenia krwi, problemy odżywiania.

SCHMIDT Herbert (1892-1975), prof. nadzwyczajny, otolaryngolog. Urodzony 6 kwietnia 1892 r. w Lipsku, gdzie po maturze (1911) studiował medycynę. Brał udział w I wojnie światowej. Lekarzem został w 1920 r. Tytuł dr med. uzyskał w 1921 r. w Jenie, gdzie w latach 1920-1924 szkolił się w zakresie patologii. W latach 1924-1925 pracował w Instytucie Medycyny Sądowej Uniwersytetu w Grazu. W roku 1925 zmienił zainteresowania i specjalizował się do 1931 r. w Oddziale Otolaryngologii najpierw w Grazu, potem w Jenie (prof. Johannes Zange). W 1931 roku przybył do Gdańska, gdzie objął prowadzenie Oddziału Otolaryngologii Szpitala Miejskiego. W 1935 r. mianowano go profesorem nadzwyczajnym nowo powstałej Państwowej Aka-

demii Medycyny Praktycznej (od 1940 r. MAD) a jego oddział otrzymał rangę Kliniki Akademii (1, 2, 3, 9, 14, 31, 32) Prowadził ją do 1945 r. Po wojnie został Schmidt ordynatorem Oddziału Otolaryngologii Szpitala Ogólnego w Hamburgu-Altonie. W 1958 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł 16 lutego 1975 r. w Hamburgu..

Ryc. 7. Prof. Otto Schmidt (1898-1962)

SCHMIDT Otto, prof. zw., dr med., dr praw., medycyna sądowa. (Ryc. 7) Urodził się 28 grudnia 1898 r. w Fischerbabke (pol. Rybina) k. Malborka jako syn rolnika. Po uzyskaniu świadectwa maturalnego był uczestnikiem I wojny światowej. Dyplom lekarza medycyny i tytuł dr med. uzyskał w 1923 r. w Berlinie. W latach 1923-1924 był asystentem Instytutu Patologii Uniwersytetu w Monachium. W kolejnym roku szkolił się z psychiatrii w Szpitalu Miejskim we Wrocławiu. Równocześnie z pracą lekarza studiował prawo i w 1927 r. został doktorem nauk prawnych. W 1926 r. został asystentem Instytutu Medycyny Sądowej we Wrocławiu, gdzie w 1931 r. habilitował się i został docentem prywatnym. W 1937 r., po mianowaniu go profesorem nadzwyczajnym, przeniósł się do Bonn. W dniu 1 stycznia 1940 r., jako profesor zwyczajny, objął stanowisko dyrektora nowo utworzonego Instytutu Medycyny Sądowej i Kryminalistyki (Institut f. Gerichtliche Medizin und Kriminalistik) Akademii Medycznej w Gdańsku, gdzie pozostał do 1945 r. (2, 9, 14, 27, 33). Po wojnie był lekarzem ogólnym w Rendsburg/ Holstein i lekarzem sądowym Wydziału Zdrowia w Hamburgu. W 1949 r. został Schmidt dyrektorem Instytutu Medycyny Sądowej i Kryminalistyki Uniwersytetu w Getyndze (35, 36), któremu przewodził do przedwczesnej śmierci w dniu 16 października 1962 r. w Getyndze (34). Przeżył 64 lata. Od 1938 r. był kandydatem NSDAP (10).

SCHNEIDER Max (1904-1979), prof. zwyczajny, lekarz, fizjolog. Urodzony 21 października 1904 r. w Raddelfingen/ Szwajcaria. Ewangelik. Studiował medycynę w Monachium, Bernie i Freiburgu. W latach 1928-1929 był asystentem w Klinice Chorób Dziecięcych Wydziału Medycznego Uniwersytetu we Freiburgu, gdzie w 1928 r. doktoryzował się. W latach 1929-1931 był asystentem Instytutu Fizjologii we Freiburgu. W latach 1931-1932 pracował ponownie w Klinice Chorób Dziecięcych we Freiburgu. W latach 1932-1938 był zatrudniony w Instytucie Fizjologii Uniwersytetu w Getyndze, gdzie po habilitacji, w 1934 r., mianowano go prywatnym docentem uniwersyteckim. W latach 1938-1939 był pozaplanowym profesorem w Getyndze. W latach 1940-1943 zajmował Schneider stanowisko dyrektora Instytutu Fizjologii Akademii Medycznej w Gdańsku, gdzie w 1940 r. mianowano go profesorem nadzwyczajnym (2, 3, 9). W roku 1943 przeniósł się do Kolonii, gdzie został profesorem zwyczajnym i dyrektorem uniwersyteckiego Instytutu Fizjologii Prawidłowej i Patologicznej (37). Prowadził go do emerytury w 1971 r. Po wojnie, w latach 1963-1964 był rektorem Wydziału Medycznego Uniwersytetu w Kolonii. Zmarł 13 sierpnia 1979 r. w Losone/ Tessin w Szwajcarii. Był członkiem Niemieckiej Akademii Badaczy Przyrody Leopoldina w Halle an der Saale. W latach 1940-42 nadzorował DFG-projekt: Die Gehirndurchblutung bei Sauerstoffmangel (10). Od 1933 r. członek NSDAP (nr. 5074728), od 1933 r. SS-Oberscharführer (nr. 90112)

Ryc. 8. Prof. Willi Schultz (1900-1969)

SCHULTZ Willi, prof. nadzwyczajny, ginekolog-położnik. (Ryc. 8) Urodzony 26 listopada 1900 r. w Duisburgu jako syn adwokata i notariusza. Ewangelik. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnym mieście. Świadectwo maturalne uzyskał w 1919 r. w Moers. Medycynę studiował w Tybindze, Monachium i Würzburgu. W tym ostatnim mieście zdobył w 1925 r. dyplom leka-

rza medycyny i doktoryzował się. Był wolontariuszem w Berlinie i lekarzem okrętowym. W latach 1927-1928 odbył praktykę w Instytucie Patologii Uniwersytetu we Freiburgu. W okresie 1928-1930 był asystentem w III. Klinice Chorób Wewnętrznych w Hamburgu-Eppendorf. Lata 1930-1933 spędził jako asystent w Klinice Chorób Kobięcych Uniwersytetu w Hamburgu-Eppendorf. W sierpniu 1933 r. rozpoczął pracę w uniwersyteckiej Klinice Chorób Kobięcych w Halle/a.d. Saale, gdzie w 1935 r. habilitował się, został docentem i ordynatorem (Oberarzt). W 1937 r. powrócił do Hamburga. Tam w 1940 r. mianowano Schultza profesorem nadzwyczajnym. W 1941 r. przeniósł się do Gdańska, gdzie pełnił funkcję zastępcy dyrektora Kliniki Chorób Kobięcych a okresowo był jej komisarycznym kierownikiem (3, 9). W latach 1943-1945 r. był dyrektorem Kliniki Chorób Kobięcych Uniwersytetu w Poznaniu. Po wojnie pracował początkowo w Szpitalu Bevensen koło Lüneburga. W latach 1947-1969 prowadził praktykę prywatną w Hamburgu. Od 1952 r. do emerytury był ordynatorem Kliniki Chorób Kobięcych w Hamburgu-Altona. Zajmował się m.in. problemami okołoporodowych zakażeń septycznych oraz udoskonaleniem techniki operacyjnej w ginekologii. Zmarł 18 października 1969 r. w Hamburgu. Był od 1 września 1933 r. SS-Oberscharführerem (Feldwebel) w Halle/S..

SPANNER Rudolf Maria (1895-1960), prof. zwyczajny, anatom. Urodził się 17 kwietnia 1895 r. w Metternich k. Koblenji w rodzinie katolickiej. Świadectwo maturalne uzyskał w 1912 r. Studia medyczne odbył w Loeven (Belgia), Genewie, Frankfurtu/M., Bonn i w końcu w Kolonii, gdzie uzyskał dyplom lekarski i w 1919 r. doktoryzował się. W latach 1914-1918 był uczestnikiem I wojny światowej (jako Feldhilfsarzt). Od 1919 r. był asystentem Instytutu Patologii we Frankfurtu/M., gdzie specjalizował się pod kierunkiem prof. Blutschli w nowym wówczas zakresie anatomii mikroskopowej. W 1921 r. przeniósł się do Instytutu Anatomii w Hamburgu. W 1923 r. został drugim, i w 1927 r. pierwszym prosektorem w Instytucie Anatomii w Kolonii, gdzie w 1924 r. habilitował się z anatomii i historii ewolucji i w 1929 r. został profesorem pozaplanowym (apl. Prof.). W 1938 r., jako profesor nadzwyczajny, przejął prowadzenie Katedry Anatomii Uniwersytetu w Jenie. W 1939 r. mianowano Spannera profesorem zwyczajnym w Kolonii. Z dniem 1 stycznia 1940 r. został dyrektorem Instytutu Anatomii Akademii Medycznej w Gdańsku, który prowadził do 1945 r. (3, 9, 14, 27). Profesorem zwyczajnym w Gdańsku został mianowany 15 maja 1942 r. Był członkiem Niemieckiej Akademii Badaczy Przyrody Leopoldina. Z jego inicjatywy

w Instytucie Anatomii w Gdańsku zostało rozbudowane prosekorium, powstała sala wykładowa i inne pomieszczenia. Prof. Spanner był od 1933 r. członkiem SA i od 1936 NSDAP (nr. 2733605). Od 1935 r. należał do NS-Ärztbund i NS-Dozentenbund (10). Według umowy z ordynatorem, dr med. Waldemarem Siemenssem (wcześniej Szymański), kupował Spanner w Zakładzie dla Psychiczenie Chorych w Kocborowie (Konradsstein), koło Starogardu Gdańskiego, liczne zwłoki, potrzebne do szkolenia studentów medycyny oraz badań i eksperymentów naukowych, płacąc 9 RM za sztukę. Nowa sala sekcyjna jego Instytutu mogła pomieścić jednocześnie do 500 lekarzy i studentów preparujących zwłoki (1). Spanner pracował intensywnie nad stworzeniem nowego, bogato ilustrowanego podręcznika anatomii topograficznej (Spanner-Spalteholz-Atlas). Istnieje przypuszczenie, że przynaglenia Spannera do zwiększenia liczby przysyłanych z Kocborowa zwłok mogły wpływać na zwiększenie liczby mordowanych tam pacjentów (38). Największego rozgłosu, częściowo za sprawą książki Zofii Nałkowskiej „Medaliony“, nabrała po wojnie sprawa rozpoczętej jakoby w 1943 r. przez Spannera produkcji mydła z ludzkiego tłuszczu. Na temat ten istnieją rozbieżne opinie (39). Prof. Artur Sandauer (1913-1989), znany polski literat żydowskiego pochodzenia, wysłał próbki „mydła Spannera“ do zbadania w Instytucie Yad Vashem w Izraelu. Analiza chemiczna wykazała, że nie pochodzi ono ze zwłok ludzkich. Po wojnie i „denazyfikacji“ został prof. Rudolf Spanner w 1955 r. kierownikiem Instytutu Patologii w Kolonii. Zmarł 31 sierpnia 1960 r. na zawał serca.

TERBRÜGGEN August (1902-1966), prof. zwyczajny, lekarz patolog. Urodzony 9 maja 1902 r. w Ibbenbüren/Westfalia. Studiował medycynę w latach 1921-1926 w Tybindze, Jenie, Kilonii, Wiedniu i Münster. Prawo wykonywania zawodu lekarskiego (Approbation) i doktorat uzyskał w 1927 r. Pracował w Theresien-Krankenhaus i w Instytucie Patologii Szpitala Miejskiego w Mannheim (prof. Loescke). W 1931 r. przeniósł się wraz z prof. Loescke do Gryfii (Greifswaldu), gdzie w 1933 r. habilitował się w zakresie patologii ogólnej i specjalnej anatomii patologicznej. W 1939 r. mianowany został profesorem pozaplanowym (apl. Prof.). We wrześniu 1939 r. powołany został do Wehrmachtu jako doradca ds. Patologii (beratender Pathologe). W maju 1941 r. został dyrektorem Instytutu Anatomii Patologicznej Akademii Medycznej w Gdańsku (2, 9, 14). W sierpniu 1941 r. mianowano go tam profesorem zwyczajnym. W marcu 1945 zdążył opuścić Gdańsk. Od lipca 1945 pracował jako lekarz ogólny w Ladbergen. W 1948 r. został ordynatorem nowo powstałego

Instytutu Patologii Szpitala Miejskiego w Bielefeld. Zmarł 7 lipca 1966 r. z powodu zawału serca w trakcie pracy w Instytucie. Od maja 1945 r. obowiązki Terbrüggena przejął 77-letni prof. Herrmann Stahr (1868-1947). Stahr był od 1912 r. kierownikiem Zakładu Patologii Szpitala Miejskiego w Gdańsku. Z racji wieku i żydowskiego pochodzenia musiał po 1933 r. odejść ze swojego stanowiska. Pomimo nieskazitelnej przeszłości i wzorowej pracy, musiał jesienią 1945 r., z politycznych względów, wraz z 11 niemieckimi współpracownikami, opuścić Gdańsk (2). Zmarł w Niemczech.

Ryc. 9. Prof. Rudolf Thauer (1906-1986)

THAUER Rudolf, prof. zwyczajny, lekarz, fizjolog. (Ryc. 9) Urodził się 24 września 1906 r. we Frankfurcie/M., gdzie ukończył szkołę, zdobył świadectwo maturalne i odbył studia medyczne. Tytuł doktora medycyny uzyskał w 1932 r. Habilitował się w 1935 r. i został docentem prywatnym a od 1939 r. profesorem nadzwyczajnym w Instytucie Fizjologii Zwierzęcej (Institut für Animalische Physiologie) Uniwersytetu we Frankfurcie/M. Jednocześnie, w latach 1941-1943, prowadził komisarycznie tamtejszy Instytut Neurologii. W 1942 r. realizował Thauer projekt badawczy DFG dotyczący cieplnej regulacji ciała. W październiku tego roku był uczestnikiem konferencji poświęconej m.in. problematyce śmierci z oziębienia w wodzie i powietrzu, gdzie referowane były również wyniki zbrodniczych eksperymentów na więźniach w Dachau. W latach 1943-1945 był profesorem zwyczajnym i dyrektorem Instytutu Fizjologii Akademii Medycznej w Gdańsku (następca prof. Maxa Schneidera), gdzie prowadził m.in. badania w zakresie medycyny lotniczej (2, 9, 37). Po ucieczce w 1945 r. z Gdańska znalazł się w Wetter/ Hessen. W latach 1946-1947 był wykładowcą na Uniwersytecie w Kilonii. W 1947 r. uznany został „nieaktywnym

członkiem” NSDAP (“Mitläufer”). W październiku 1947 r. udał się do USA, gdzie zatrudniony został w Department of the Navy, Bureau of Aeronautics. Po powrocie do Niemiec, w latach 1951-1974 był Thauer profesorem Instytutu Fizjologii Uniwersytetu w Gießen oraz jednocześnie dyrektorem Instytutu Badawczego Serca i Płuc Towarzystwa Maxa-Plancka (Instytut Kerckhoffa) w Bad Nauheim. Był członkiem Niemieckiej Akademii Badaczy Przyrody Leopoldina. W latach 1953-1976 był sekretarzem generalnym Niemieckiego Towarzystwa Badania Krążenia Krwi. W 1968 r. został doktorem honorowym Uniwersytetu Sorbony w Paryżu. W 1986 r. mianowano Thauera obywatelami honorowymi miasta Bad Nauheim. Zmarł 20 marca 1986 r. we Freiburgu. Od 1933 SA-Sturmbannarzt, od 1937 r. członek NSDAP i Reichsdozentenbund, od 1940 r. członek NS-Ärztebund (10).

Ryc. 10. Prof. Konrad Tietze (1899-1990)

TIETZE Konrad Anton, profesor zwyczajny, ginekolog. (Ryc. 10) Urodzony 10 czerwca 1899 r. we Wrocławiu. Ewangelik-luteranin. Studia medyczne odbył w latach 1919-1924 we Wrocławiu, Jenie i Monachium. W 1925 r. uzyskał na Uniwersytecie we Wrocławiu tytuł dr med. na podstawie pracy „Über die Beziehungen zwischen Schilddrüsensekretion und Milzgröße”. Habilitował się z ginekologii i położnictwa 15 czerwca w 1934 r. w Kilonii, gdzie do 1936 r. był uniwersyteckim docentem prywatnym (30). W latach 1936-1938 pracował na etacie docenta a w latach 1938 -1944 profesora nadzwyczajnego w Klinice Chorób Kobietych Wydziału Medycznego Uniwersytetu w Lipsku. W 1944 r. został profesorem zwyczajnym i dyrektorem Kliniki Chorób Kobietych w Gdańsku, którą prowadził do końca wojny (9). W marcu 1945 r. część personelu i pacjentek oraz sprzętu medycznego jego Kliniki została ewakuowana na statku “Ubena” do portu Silkeborg

w Danii, gdzie w obozie dla uchodźców szpital działał do 1947 r. (24). Prof. Konrad Tietze był ożeniony z dr med. Barbarą Tietze, córką Gustawa Wittiga, dyrektora Banku Rzeszy oraz Emmy z d. Krupp. Po wojnie był dyrektorem Kliniki Chorób Kobietych i Szkoły Położnych (Niedersächsische Landesfrauenklinik und Hebammenlehranstalt) w Celle k. Hanoweru. Od 1933 r. był członkiem SA i NSDAP (nr. 2731332), NS-Ärztebund, NS-Dozentenbund, Reichsbund der Kinderreichen.

WAGNER Gerhard (1879-1945), prof. zwyczajny, dr praw., dr med., specjalista higieny i bakteriologii. Urodzony 30 stycznia 1879 r. w Berlinie. Studiował medycynę i prawo. W 1900 r. został dr praw w Heidelbergu. W dniu 1 kwietnia 1911 został asystentem Instytutu Higieny w Kilonii, gdzie w 1913 r. uzyskał tytuł doktora medycyny. Po habilitacji z higieny i bakteriologii (4 lipiec 1917) został docentem prywatnym na Uniwersytecie w Kilonii. 1 kwietnia 1920 r. ponownie habilitowany w Instytucie Higieny w Jenie. W 1925 r. mianowano Wagnera radcą rządowym ds. medycznych oraz dyrektorem Państwowego Instytutu Higieny (Staatl. Hygiene-Institut) w Gdańsku-Sopocie. W 1929 r. został pozaplanowym profesorem (apl. Prof.) higieny i bakteriologii w Wyższej Szkole Technicznej (TH) w Gdańsku (5). W 1940 r. mianowano go profesorem zwyczajnym i dyrektorem Instytutu Higieny i Bakteriologii Akademii Medycznej w Gdańsku (3, 4, 14). Zginął 30 stycznia 1945 r. w katastrofie morskiej statku „Wilhelm Gustloff”.

Ryc. 11. Prof. Hermann Watermann (1898-1963), Frombork, 1937.

WATERMANN Hermann Bernhard, prof. poza-planowy, ortopeda. (Ryc. 11) Urodził się 16.10.1898 r. w Friedrichstadt/Schleswig w rodzinie katolickiej.

Szkołę podstawową i Gimnazjum humanistyczne ukończył w Neuss. W maju 1917 r. został wpisany na listę studentów medycyny Uniwersytetu w Heidelbergu. Powołany w tymże roku do wojska, odbył kampanie wojenne w Rumunii, Włoszech i na froncie zachodnim. Odznaczony za męstwo Krzyżem Żelaznym. Po zakończeniu wojny, jesienią 1918 r., wznowił studia medyczne w Münster/Westfalia, które kontynuował w Würzburgu, Düsseldorfie i Heidelbergu. Dyplom lekarski uzyskał 17 maja 1923 r. w Heidelbergu. Tam też obronił pracę doktorską „Zur Ätiologie der Little'schen Krankheit ein casuistischer Beitrag” (1923) oraz zdobył specjalizację w zakresie chirurgii i ortopedii. W 1925 r. zawarł w Münster związek małżeński z Albertyną Marią z d. Steimann. W małżeństwie tym przyszło na świat, w różnych częściach Niemiec, sześćoro dzieci, trzy córki i trzech synów. W 1927 r. został Hermann Watermann ordynatorem nowo powstałej, nowoczesnej Kliniki Ortopedii Szpitala „Coppernikus-Haus” we Fromborku (Frauenburg/Ostpreußen). Poza blokiem operacyjnym, Klinika ta dysponowała m.in. gabinetem rentgenowskim, laboratorium, gipsownią, oddziałem gimnastyki, balneo-fizykoterapii, warsztatami i szkołą dla chorych dzieci. Wykonywano tam ok. 100, często skomplikowanych, operacji ortopedycznych rocznie. Dr. Watermann habilitował się w 1938 r. na Uniwersytecie w Królewcu na podstawie pracy „Muskelmechanische Probleme bei Hüftgelenkgabelung, Pfannendachplastik und anderen Eingriffen an den unteren Gliedmaßen“. W 1942 r. powołano go na kierownika nowo powstałej, dużej Kliniki i Katedry Ortopedii Akademii Medycznej w Gdańsku. (2, 3, 27, 40, 41, 42). Jej bazę materialną stanowiły budynki byłego szpitala psychiatrycznego Srebrzysko (niem. Silberhammer) w Gdańsku-Brętowie (Danzig- Brentau). W planach miała być to wiodąca Klinika dla całej prowincji Gdańsk- Prusy Zachodnie (Reichgau Danzig-Westpreußen). Pomimo od lat już trwającej wojny, prof. Watermann szybko uporał się z organizacją i uruchomieniem Kliniki, która poza szeroką działalnością usługową i naukową prowadziła planowe szkolenie lekarzy i studentów. Od stycznia 1945 r. nie było to już więcej możliwe. Klinikę (sprzęt techniczny, częściowo pacjenci i personel medyczny) ewakuowano drogą morską do miejscowości Eddelak/ Schleswig-Holstein, gdzie istniała formalnie jeszcze do 31.12. 1946 r. Prof. Watermann pracował do końca wojny jako chirurg na statku lazarecie „Antonio Delfino”. Po wojnie kierował Oddziałem Ortopedii w Luisen-krankenhaus w Düsseldorfie. Zmarł 29.08.1963 r. w Baden-Baden, krótko przed osiągnięciem 65 r. życia. Członek NSDAP od 1 maja 1933 r. (nr. 1898377).

Ostatni profesorowie MAD (1944/1945)

Albers, Henry, prof. zw., chemik;
 Albrecht, Hermann, prof. zw., radiolog;
 Bohn Hans, prof. zw., internista;
 Büttner, Georg, prof. pozapl., chirurg;
 Granzow, Joachim, prof. zw., ginekolog;
 Großmann, Erich, prof. zw., higiena rasowa (śmierć samobójcza 14.12.1948);
 Helmbold, Rudolf, okulista;
 Kauffmann, Franz, prof. zw., psychiatra (śmierć samobójcza 15.06.1945);
 Klose, Heinrich, prof. zw., chirurg;
 Koll, Werner, prof. zw., farmakolog;
 Meyer, Hugo, prof. zw., pediatra;
 Nast, Otto, prof. zw., dermatolog;
 Rauh, Walther, prof. nadzw., okulista;
 Schenk, Paul, prof. pozapl., internista;
 Schmidt, Herbert, prof. nadzw., otolaryngolog;
 Schmidt, Otto, prof. zw., medycyna sądowa;
 Spanner, Rudolf, prof. zw., anatom;
 Terbrüggen, August, prof. zw., patolog;
 Thauer, Rudolf, prof. zw., fizjolog;
 Tietze, Konrad, prof. zw., ginekolog;
 Wagner, Gerard, prof. zw., higiena i bakteriologia (utonął z „Wilhelm Gustloff“ 30.01.1945 r.);
 Watermann, Hermann, prof. pozapl., ortopeda.

Ostatni docenci (dr habil.) MAD (1944/45)

du Mont, Hans (były profesor zw. w Pekinie), biochemik;
 Erbslöh, Joachim, ginekolog-położnik;
 Erichsen, Franz, ginekolog-położnik;
 Holstein, Ernst, prof. nadzw., medycyna pracy i przemysłowa;
 Johannsen, Rudolf, chirurg;
 Meyer, Hugo Eberhardt, internista;
 Soehring, Klaus, farmakolog;
 Volhard, Ernst, internista;
 Werner, Hans, internista (zginął 15.01.1944);
 Wiedenbauer, Franz, pediatra, ordynator w Poznaniu (zginął w 1945 r.);
 Wörner, Eduard, radiolog;
 Wohlmann, Friedrich, anatom;
 Zinck, Karl-Hugo, patolog.

Omówienie

Pomijając fakt istnienia w przeszłości Katedry Anatomii i Medycyny w Gdańskim Gimnazjum Akademickim (1584-1812), które można zaliczyć do szkoły średniej, oraz cechu chirurgów (1454-1820), powstała w 1935 r. Akademia Medyczna była pierwszą wyższą uczelnią medyczną w Gdańsku (40, 43). Istniała 10 lat, ale tylko przez około 5 lat (1940-1945), jako „Medizinische Aka-

demie Danzig” (MAD), była w stanie zapewnić studentom odbycie pełnego studium medycyny oraz uzyskanie tytułu dr med., dr hab. czy profesora. Wszystkie nominacje musiały być zatwierdzane w Berlinie przez władze partyjne. Zdecydowana większość profesorów Akademii pochodziła z głębi Niemiec. W Gdańsku lub jego okolicach urodzili się tylko Erich Großmann, Hellmuth Kluck, Franz Kauffmann i Otto Schmidt. Z Bydgoszczy pochodził Paul Schenk, ze Śląska Joachim Granzow i Konrad Tietze. Prawie wszyscy nauczyciele akademicy (profesorowie i docenci) gdańskiej uczelni medycznej byli członkami NSDAP. Podyktowane to było niewątpliwie przede wszystkim względami koniunkturalnymi. Przynależność do partii była bowiem nieodzownym warunkiem zrobienia zawodowej lub naukowej kariery. Podobnie, choć może nie tak rygorystycznie, działo się w socjalistycznej Polsce, oczywiście z zastrzeżeniem, że trudno stawiać znak równości pomiędzy NSDAP i PZPR.

W pracy przedstawiono sylwetki wszystkich 32 kierowników Klinik i Instytutów gdańskiej Akademii w latach 1935-1945, także tych którzy pełnili tę funkcję tylko krótko lub zastępczo. Wielu z nich było wybitnymi specjalistami i naukowcami. Tylko nieliczni, jak Erich Großmann, splamili się czynami kryminalnymi. Autor pracy posiada pisemne potwierdzenie, że poza nim żaden z wymienionych profesorów nie współpracował czynnie z personelem Obozu Koncentracyjnego Stutthof k. Gdańska. Odtworzenie szczegółowych życiorysów niektórych z profesorów było utrudnione, ponieważ akta osobowe MAD w większości zaginęły a dane biograficzne zawarte w różnych leksykonach są zazwyczaj skrótowe i nierzadko sprzeczne ze sobą. Dotyczy to także informacji zawartych w aktualnych zasobach internetowych, do tworzenia których mają (moim zdaniem) zbyt łatwy dostęp także osoby niekompetentne lub nierzetelne. W 2015 r. minęło 80 lat od momentu powołania do życia Akademii Medycyny Praktycznej w Wolnym Mieście Gdańsku i 70 lat od otwarcia Akademii Lekarskiej w polskim Gdańsku. Do niedawna ściśle rozgraniczono niemiecki i polski okres istnienia Akademii. Powodem tego były „względy natury politycznej, emocjonalnej i w gruncie rzeczy szowinistycznej...” (39). Od początków XXI wieku zarysowuje się tendencja do historycznie wspólnego, ponadnarodowego traktowania dziejów tej uczelni, podobnie jak THD i Politechniki Gdańskiej. Twórcami i pierwszymi profesorami gdańskiej wyższej uczelni medycznej byli oczywiście Niemcy, ale już od ponad 70 lat znajduje się ona w polskich rękach. Wielki szkoleniowy i naukowy dorobek Akademii z lat 1935-1945 i 1945-2015, podobnie jak cała ponad tysiącletnia historia miasta Gdańska, należą do przeplatającego się, wspólnego kulturalnego dziedzictwa Polski, Niemiec i Europy, które warto znać.

Piśmiennictwo:

1. Wolter H., *Aus dem Danziger Ärzteleben. Die Medizinische Akademie*, Rundbriefe der Ostpreußischen Arztfamilie, 1963, 3, 19-21 i 30-31.
2. Grabowski von, M.T.W., *Ärzte und medizinische Versorgung in Danzig in den Jahren 1920-1945*, Westpreußen-Jahrbuch, Münster, 2012, 62, 111-134.
3. Watermann R., *Medizinische Akademie Danzig*, Jahrbuch der Albertus- Universität zu Königsberg/Preußen, Verl. Duncker & Humblot, Berlin-München, 1971, 21, 36-69.
4. Zydowo M. M., *Jubileusz Akademii Medycznej w Gdańsku. 70. rocznica powołania do życia pierwszej akademickiej uczelni medycznej w Gdańsku*, Gazeta AMG, Gdańsk, kwiecień 2005 r.
5. Wangerin A., *Beiträge und Dokumente zur Geschichte der Technischen Hochschule Danzig 1904-1945*, Th. Schäfer Druckerei, Hannover, 1979. (Albers H.-s. 124, du Mont H.- s. 150, Schenk P. -s. 158, Wagner G. - s. 164).
6. Machaliński Z., *Geneza i początki Akademii Medycznej w Gdańsku*, wyd. AMG, Gdańsk, 1999, t. II.
7. Rexroth Ch. A., *Wachsam und wägend, mutig und hart. Prof. Dr. med. Alfred ADAM (1888-1956)*, w Geschichte der Universitätskinderklinik Erlangen (red. W. Rascher, R. Wittern-Sterzel), Verl. V. & R. Unipress, Göttingen, 2005, 213-296.
8. Wittern R., *Die Professoren und Dozenten der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen 1743-1960*, Verl. Medizinische Fakultät Erlangen, Sonderreihe, 1999, Teil 2, Bd. 9, 3.
9. Kürschners Deutscher Gelehrten – Kalender, Verl. W de Gruyter, Berlin, 1961. (Albers H.- s.11; Albrecht H.-s.13; Ammon R.-s. 24; Bohn H.-s.180; Büngeler W.-s. 248; Feyrter E.-s. 432; Klose H.-s.1000; Koll W.-s.1044; du Mont H.- s.1373; Nast O.- s.1422; Rauh W.- s. 1612; Schenck P.-s. 1767; Schmidt Herbert-s. 1810; Schmidt Otto – s. 1815; Schultz W- s. 1886; Spanner R.- s. 1973; Terbrüggen A.– s. 2081; Thauer R.- s. 2086; Tietze K. – s. 2104).
10. Klee E., *Das Personen Lexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945*, Edition Kramer, Verl. Fischer, Frankfurt/M., 2003 (Albers H.-s.11, Ammon R.-s. 16, Großmann E.-s. 204; Kluck H.-s. 318; Koll W.-s. 328; Nast O.-s. 428; Schmidt O.-s. 546; Schneider M.-s. 552-553; Spanner R.-s. 589; Thauer R.-s. 621).
11. Grabowski von, M.T.W., Grabowski von, V.B., *Jüdische Ärzte in Danzig bis zum II. Weltkrieg*, Westpreußen-Jahrbuch 2016, Münster, 2016, Bd. 66, w druku.
12. Kütterer G., *Lebensdaten verdienter Persönlichkeiten in den ersten Jahrzehnten des XX. Jh.*, Verl. Boous on Demand, Norderstedt, 2015, 18.
13. Inwentarz „*Medizinische Akademie in Danzig 1935-1945*“, Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku,

- nr. zespołu: 1230. (Albrecht H. –teczka 10/1230/0/8; Bohn H.- 10/1230/0/10; Großmann E. – 10/1230/0/18; Kauffmann F. –10/1230/0/26; Klose H. – 10/1230/0/28; Koll W. – 10/1230/29; Meyer H. – 10/1230/0/37-38-39; du Mont H - 10/1230/0/40-41-42; Möbius F. – 10/1230/0/43; Nast O. – 10/1230/0/46).
14. Scholz H., Schoeder P., *Ärzte in Ost- und Westpreußen. Leben und Leistung seit dem 18. Jahrhundert. Medizinische Akademie Danzig. Ostdeutsche Beiträge.* Aus dem Göttinger Arbeitskreis, Verl. Holzner, Würzburg, 1970, s. 115-121 (Ammon R. – s. 20-21).
15. Ammon R., *Informacje osobiste w latach 1982-1992*, Homburg/Saar, Gersheim/Saarland.
16. Ammon J., (syn prof. Roberta Ammona), *pisemne informacje*, Akwizgran (Aachen), 17.01.2009 (w posiadaniu autora).
17. Dtsch. Ärztebl., *Geburtstage, Prof W Büngeler*, 15.01.1986, 83, 3, 135.
18. DBE, Bd. 3, Verl. K.G. Saur, München, 2006. (Feyrter F. – s. 299).
19. Büttner H.-G. (syn prof. Georga Büttnera), *pisemne informacje*, Berlin, 30.06.2011 (w posiadaniu autora).
20. Nimmergut J., *Deutsche Orden und Ehrenzeichen bis 1945.* Bd. 4, Württemberg (2) - Deutsches Reich. Zentrallstelle für Wissenschaftliche Ordenskunde, München, 2001.
21. Granzow J., Suckut S., *Die Löwengrube. Als Arzt in DDR-Haftanstalten Mitte der fünfziger Jahre. Ein Erlebnisbericht.* Verl. Deutsche Nationalbibliothek, Berlin, 2006.
22. Kürschners Deutscher Gelehrten-Kalender 1950, Verl. W. de Gruyter, Berlin, 1950. (Helmbold R. – s. 761)
23. Kreuter Alma, *Deutschsprachige Neurologen und Psychiater*, Ein biographisch-bibliographisches Lexikon von dem Verlauffern bis zum Mitte des 20. Jahrhunderts, Verl. W. de Gruyter, 1995 (Kauffmann F. - s. 699).
24. Encyklopedia Gdańska, Fundacja Gdańska, Gdańsk, 2012. (Klose H.- s. 464-465, Tietze K.- s. 757).
25. Zajączkowski T., *Profesor Heinrich Klose (1879-1968) – chirurg w Wolnym Mieście Gdańsku.* Przegł. Urol., 2008, 9 (4), 50.
26. Schenk P., *Mein Verhältnis zu der NSDAP in Danzig 1930-1945.* Niedatowane i niepublikowane wspomnienia z Gdańska (w posiadaniu autora).
27. Schmidt H., *Medizinische Akademie Danzig. Lehrkörperverzeichnis, Personalverzeichnis*, Hamburg, 1949.
28. Vogt W., *Koll Werner*, NDB, Bd. 12, 1979, 463.
29. Lembeck F., *Werner Koll.* *Nachruf* Naunyn-Schmidbergs Arch. Pharm., Bd. 264, 1969, 188-189.
30. Volbehr F., R. Weyl, Professoren und Dozenten der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665-1954, Bd. 7, Verl. Univ. Kiel, Hirt, Kiel, 1956.
31. Brusis T., *Geschichte der Deutschen Hals-Nasen-Ohren-Kliniken im 20. Jahrhundert*, Springer Verlag, 2001, 181.
32. Fleischer K., Naumann H.H. (Red.), *Akademische Lehrstätten und Lehrer der Oto-Rhino-Laryngologie in Deutschland im 20 Jh.*, Springer-Verlag, Berlin, 1996. (Schmidt Herbert – s. 59-60 i 171).
33. Raszeja St., *Z dziejów medycyny sądowej w Gdańsku*, Arch. Med. Sąd. Krym., 1997, 47, 111-119.
34. Manz R., *Nachruf für Herrn Prof Dr. med. Dr. jur. Otto Schmidt*, Dtsch. Z. Gesamte Gerichtl. Med., 1963, 54, 113-118.
35. Mallach H.J., *Geschichte der gerichtlichen Medizin im deutschsprachigen Raum*, Verl. Römhild, Lübeck, 1966, 177-178 i 478.
36. Saternus K. S., Kernbach-Wighton G. (Red.), *Forensische Medizin. Eine 100-jährige Geschichte der Rechtsmedizin an der Georg-August-Universität Göttingen.* Univ.-Verlag, Göttingen, 2004, 25-27.
37. J. Mol. Med., *Tagesgeschichte*, 1943, Bd. 22, 18-19, (Schneider M.-s. 352, Thauer R.-s. 352)
38. Jaroszewski Z., *Zagłada chorych psychicznie w Polsce 1939-1945.* Wyd. Nauk. PWN, Warszawa, 1993.
39. Bilikiewicz A., Bilikiewicz M., *Jubileusz Akademii Medycznej w Gdańsku. 60 czy 70 lat Akademii Medycznej w Gdańsku.* Gazeta AMG, kwiecień 2005 r.
40. Grabowski von, M.T.W., *Z dziejów chirurgii i ortopedii w Gdańsku do 1945 r.* OTR, 2011, 4 (6), 409-419.
41. Grabowski von, M.T.W., *Prof Dr. Hermann Watermann (1898-1963), Ein vergessener deutscher Orthopäde.* Westpreußen-Jahrbuch, 2014, 64, 140-146.
42. Grabowski von, M.T.W., *Ortopedia w Niemczech pod wpływem narodowo-socjalistycznej polityki zdrowotnej w latach 1933-1945.* *Orthopaedics in Germany under the influence of national-socialist health-politic in the years 1933-1945.* OTR, 2015, 1 (6), 77-88.
43. Grabowski von, M.T.W., Grabowski von V. B., *Humanismus in der Medizin am Beispiel des Gymnasium Academicum und der Aktivitäten bedeutender Ärzte des 16.-18. Jh. in Danzig/Gdańsk* w *Ethics and Humanism in European Science, Environment and Culture*, wyd. Societas Humboldtiana Polonorum, Kraków, 2011, 137-146.

Adres do korespondencji: Dr. med. Michał T. W. von Grabowski, D-76889 Gleiszellen/Pfalz, Schulstr. 11, E-Mail: m.von-grabowski@t-online.de

Michał T.W. von Grabowski
Biografie profesorów Akademii Medycznej w Gdańsku 1935-1945